

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ РАУФА АБЛЯЗОВА

КАФЕДРА ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СПРАВИ

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Кримінальне право»

на тему:

“КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ”

Студент-виконавець:

Попкова Анастасія Дмитрівна,
група ЮР-21

_____ (особистий підпис)

Керівник курсової роботи:

Ландіна Анна Валентинівна

_____ (особистий підпис)

Курсова робота захищена з оцінкою

_____ (82 б)

Протокол захисту курсових робіт №
_____ від _____ 20____ р.

Черкаси
2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНЕ ТА ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ.	3
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	6
2.1. Об'єктивні ознаки	12
2.2. Суб'єктивні ознаки	12
2.3. Кваліфікуючі ознаки	17
ВИСНОВКИ	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	24
	27

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Концепція правової держави завжди асоціюється з ідеєю невідчужуваних прав людини, які повинні бути визнані, захищені та забезпечені державою. Конституція України гарантує кожній людині право на життя, що включає заборону на свавільне його позбавлення [7]. В нашій країні найвищою цінністю вважаються людина та її основні права — життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека. Тому однією з головних функцій кримінального права є охорона життя людини. Найбільшу загрозу для здоров'я та життя особи серед правопорушень становить умисне вбивство.

Однак, часто виникають труднощі у правильній правовій оцінці такого суспільно небезпечного діяння. Тому ретельний аналіз складу умисного вбивства та його ознак, які регулюються Кримінальним кодексом України, є надзвичайно актуальним.

Вбивство вважається найтяжчим злочином проти особи, оскільки позбавлення життя іншої людини порушує її природне, невід'ємне право на існування, яке є одним із найбільш цінних благ. У результаті вбивства життя втрачається назавжди, що виключає можливість відшкодування завданої шкоди чи її компенсації іншим способом.

Для повного аналізу ситуації слід розглянути статистичні дані, що стосуються кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я. Згідно з офіційними звітами Офісу Генеральної прокуратури, у 2019 році було зареєстровано 42 593 злочини проти цих прав.

Серед них 6 340 випадків умисного вбивства (ст. 115 КК України), 4 – вбивств, скоєних у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України), 19 – умисних вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України), 17 – вбивств при перевищенні меж необхідної оборони або через

перевищення заходів для затримання правопорушника (ст. 118 КК України), 109 – вбивств через необережність (ст. 119 КК України), 110 – доведення до самогубства (ст. 120 КК України) [27].

У 2020 році було зафіксовано 40 009 правопорушень, пов'язаних із життям та здоров'ям, серед яких 5 063 випадки за ст. 115 КК України, 4 – за ст. 116 КК України, 7 – за ст. 117 КК України, 17 – за ст. 118 КК України, 119 – за ст. 119 КК України, 74 – за ст. 120 КК України.

У 2021 році кількість таких правопорушень зменшилась до 33 601, зокрема 4 665 випадків за ст. 115 КК України, 3 – за ст. 116 КК України, 8 – за ст. 117 КК України, 10 – за ст. 118 КК України, 88 – за ст. 119 КК України, 128 – за ст. 120 КК України.

Проте, слід відзначити значне збільшення кількості умисних вбивств (ст. 115 КК України), що зросла з 3 051 у 2021 році до 9 293 у 2022 році. Це різке зростання, ймовірно, пов'язане з вбивствами, скоєними військовими Російської Федерації проти мирного населення України.

Таким чином, правопорушення проти життя та здоров'я є поширеним явищем, і тому механізм визначення покарання має бути ретельно продуманим. Держава зобов'язана приділяти особливу увагу вирішенню питань кримінальної відповідальності за такі злочини.

Ступінь наукового дослідження Проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство, окремі його різновиди розглядаються в працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема, Ю.В. Бауліна, В.О. Глушкова, О.В. Гороховської, В.К. Грищука, В.Т. Дзюби, М.Й. Коржанського, М.П. Короленка, О.П. Литвина, В.М. Мамчура, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, Л.А. Остапенко, О.І. Перепелиці, В.В. Сташиса, С.Д. Шапченка, С.С. Яценка.

Метою роботи є детальний кримінально-правовий аналіз умисного вбивства в контексті теорії кримінального права та відповідно до чинних норм законодавства України.

Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

- а) проаналізувати міжнародне та зарубіжне законодавство щодо умисного вбивства та дати характеристику воєнним злочинам;
- б) дослідити об'єктивні ознаки складу злочину умисне вбивство;
- в) вивчити суб'єктивні ознаки складу злочину умисне вбивство;
- г) здійснити аналіз складу злочину за кваліфікуючими ознаками.

Об'єктом дослідження є простий склад умисного вбивства та складу вбивства, вчиненого при обтяжуючих винуватих обставинах.

Предметом дослідження виступають кримінально-правові норми, які регулюють відповідальність за ці види умисних вбивств, їх теоретичне трактування та практичне застосування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНЕ ТА ЗАРУБІЖНЕ ЗАКОНОДАВСТВО. ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

В Україні за умисне вбивство, згідно зі статтею 115 Кримінального кодексу, передбачено ~~покарання~~ у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Згідно з частиною 1 статті 148 Кримінального кодексу Польщі, за умисне вбивство передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до тридцяти років, або ж довічне ув'язнення. [21].

У Канаді обидва види умисного вбивства – як за обтяжуючих обставин (перший ступінь), так і звичайне (другий ступінь) – караються довічним позбавленням волі (ст. 235 КК Канади) [17].

В Канаді обидва типи умисного вбивства – як скоєне за обтяжуючих обставин (перший ступінь), так і без обтяження (другий ступінь) – тягнуть за собою покарання у вигляді довічного ув'язнення, відповідно до статті 235 Кримінального кодексу Канади.[18].

У Швеції відповідальність за умисне вбивство регулюється частиною 2 глави 3 статті 1 Кримінального кодексу, згідно з якою покаранням є позбавлення волі на термін від десяти до вісімнадцяти років або довічне ув'язнення. У разі наявності обставин, що можуть пом'якшити покарання, термін ув'язнення може бути знижений до періоду від шести до десяти років (ст. 2) [19].

Згідно з положеннями статей 76 та 78 Кримінального кодексу Албанії, покарання за умисне вбивство може варіюватися від позбавлення волі на строк від десяти або п'ятнадцяти до двадцяти років, в залежності від конкретних обставин справи [29, с15].

Відповідно до статті 115 Кримінального кодексу Болгарії, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від десяти до двадцяти років [13].

Кримінальний кодекс Японії (ст. 199) передбачає покарання за умисне вбивство у вигляді позбавлення волі на термін не менше п'яти років, довічного ув'язнення або смертної кари [20].

У Зімбабве, згідно зі статтею 47 Кримінального кодексу, за умисне вбивство передбачена смертна кара. Однак ця міра покарання може бути змінена на довічне ув'язнення або певний термін позбавлення волі, якщо особа є неповнолітньою чи існують інші пом'якшувальні обставини. Крім того, довічне ув'язнення або покарання у вигляді обмеження волі на визначений період застосовуються до співучасників злочину або в разі замаху на вбивство [3, с. 181].

В Естонії відповідно до статті 113 Кримінального кодексу, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від шести до п'ятнадцяти років [24].

Згідно зі статтею 140 Кримінального кодексу Чехії, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 10 до 18 років. У випадку, коли вбивство було вчинено з попереднім обдумуванням, покарання може бути збільшене до 12-20 років ув'язнення [8].

В Азербайджані, згідно з частиною 1 статті 120 Кримінального кодексу, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від дев'яти до чотирнадцяти років [11].

У Білорусі, відповідно до частини 1 статті 139 Кримінального кодексу, за умисне вбивство особа може бути покарана позбавленням волі на термін від шести до п'ятнадцяти років [12].

В Узбекистані, згідно з частиною 1 статті 97 Кримінального кодексу, за умисне вбивство особа може бути засуджена до позбавлення волі на термін від десяти до п'ятнадцяти років.

В'єтнамський Кримінальний кодекс, відповідно до частини 2 статті 123, передбачає покарання за "просте" вбивство (без урахування обтяжуючих обставин) у вигляді позбавлення волі на термін від 7 до 15 років [26].

У Фінляндії, відповідно до глави 21, статті 1 Кримінального кодексу, покарання за умисне вбивство складає не менше восьми років позбавлення волі [25].

У Молдові за «просте» вбивство (ст. 145 КК, ч. 1) особа може отримати покарання у вигляді позбавлення волі на термін від десяти до п'ятнадцяти років [14].

У Німеччині відповідальність за умисне вбивство встановлюється статтями § 211—213 Кримінального кодексу. Згідно з § 212, за умисне вбивство передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на термін від п'яти років або довічного ув'язнення, якщо є особливо тяжкі обставини. Водночас, за § 213, коли обставини пом'якшують покарання, термін ув'язнення може становити від одного до десяти років [23].

В Швейцарії, відповідно до статті 111 Кримінального кодексу, за умисне вбивство встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на термін не менше п'яти років. Якщо є обставини, що пом'якшують відповідальність (згідно зі статтею 113, наприклад, у разі сильного емоційного потрясіння або стресу), строк ув'язнення може бути скорочений до періоду від одного до десяти років [34, с. 21].

У Франції відповідно до статті 221-1 Кримінального кодексу за вбивство передбачено покарання у вигляді тридцяти років позбавлення волі [16].

Восні злочини, які є серйозними порушеннями Женевських конвенцій 1949 року та іншими грубими порушеннями законів війни, визначені у статті 8

Римського Статуту, є одними з міжнародних злочинів. До таких злочинів належать також геноцид, злочини проти людяності та агресія.

Воєнні злочини поділяються на дві основні групи:

1. Тяжкі порушення Женевських конвенцій 1949 року, до яких відносяться навмисні вбивства, катування, завдання страждань, депортація цивільних осіб, взяття заручників та інші подібні злочини.

2. Інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема навмисні атаки на мирних жителів і цивільні об'єкти, транспорт, гуманітарний персонал, вбивства або поранення осіб, які здалися, незаконне використання ворожої символіки, напади на культові, культурні та історичні об'єкти, а також грабежі та інші подібні дії (ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду).

Чотири Женевські конвенції, підписані 12 серпня 1949 року, разом з Додатковим протоколом I, ухваленим 8 червня 1977 року, зобов'язують країни встановити кримінальну відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Україна виконала ці міжнародні зобов'язання, включивши відповідні положення до свого Кримінального кодексу, зокрема додавши статтю 438, яка визначає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [15].

Згідно з міжнародним правом, держави зобов'язані переслідувати осіб, які скоїли серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, або передавати їх до країни, готової забезпечити таке переслідування. Це означає, що принцип універсальної юрисдикції поширюється на воєнні злочини: будь-яка держава має право притягти до кримінальної відповідальності особу, винну у скоєнні воєнного злочину, незалежно від місця скоєння злочину чи громадянства злочинця чи жертви [10, с. 235].

У процесі притягнення до відповідальності за воєнні злочини важливу роль відіграли міжнародні судові інституції, такі як Нюрнберзький і Токійський трибунали, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, а

також Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди. Крім того, значну роль у цьому контексті відіграють "гібридні" суди, серед яких Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне та суди Камбоджі. На сьогоднішній день основним органом, що займається розглядом справ про воєнні злочини, є Міжнародний кримінальний суд.

Згідно з статтею 8 Римського статуту, до компетенції цього суду належать такі воєнні злочини:

1. Умисні вбивства.
2. Катування і жорстоке поводження, зокрема біологічні експерименти, нанесення серйозних страждань або тяжких тілесних ушкоджень, пошкодження здоров'я.
3. Незаконне та необґрунтоване руйнування і привласнення майна, яке не є військовою необхідністю.
4. Примус цивільних осіб або військовополонених служити у збройних силах ворога.
5. Позбавлення права на справедливий суд, незаконна депортація або переміщення цивільних осіб.
6. Незаконний арешт цивільних осіб.
7. Взяти заручників (ст. 50 ЖКІ, ст. 51 ЖКІІ, ст. 130 ЖКІІІ, ст. 147 ЖКІV).

До воєнних злочинів також відносяться серйозні порушення інших норм міжнародного гуманітарного права, включаючи звичаєву частину цього права. У випадку міжнародних збройних конфліктів держави визнають, що до таких злочинів відносяться порушення Гаазької конвенції 1907 року, зокрема:

1. Використання отруйних речовин.
2. Безглузде руйнування міст, не зумовлене військовою необхідністю.
3. Напади на місцевості, що не обороняються.
4. Атаки на релігійні, культурні установи.
5. Розграбування громадського та приватного майна [9].

Звичасві норми міжнародного гуманітарного права також застосовуються під час розслідування порушень законів війни, згідно з статтею 438 Кримінального кодексу України. Ці принципи мають силу в контексті міжнародних збройних конфліктів. Однак, у випадку збройних конфліктів неміжнародного характеру існує значно менше міжнародних угод, більшість з яких закріплена в Додатковому протоколі II, ухваленому 8 червня 1977 року.

Додатковий протокол II встановлює правила для ведення бойових дій в конфліктах неміжнародного характеру, але не включає чітких положень, які б регулювали кримінальну відповідальність. Попри це, звичаєве міжнародне право щодо воєнних злочинів, вчинених під час таких конфліктів, лишається недостатньо детальним. Водночас, Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди 1994 року передбачає кримінальну відповідальність за воєнні злочини, скоєні під час неміжнародних конфліктів, зокрема за серйозні порушення статті 3 Женевських конвенцій.

Римський статут Міжнародного кримінального суду також містить положення щодо серйозних порушень статті 3 Женевських конвенцій 1949 року для конфліктів неміжнародного характеру. Це включає напади на життя та фізичну недоторканність, порушення людської гідності, захоплення заручників, порушення права на справедливий суд, а також інші порушення законів війни, такі як напади на цивільних осіб, грабежі, зґвалтування, заподіяння тілесних ушкоджень та подібні злочини.

РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

2.1. Об'єктивні ознаки

Згідно з положеннями статті 115 Кримінального кодексу України, умисне вбивство є незаконним діянням, що вчиняється з метою позбавлення іншої особи життя. Цей злочин має вкрай серйозні наслідки для суспільства, оскільки порушує основне право людини — право на життя. За таке правопорушення передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [15].

Окремі норми Кримінального кодексу України, які регулюють злочини, пов'язані з посяганням на життя та здоров'я, можуть бути як бланкетними, так і відсильними. Наприклад, стаття 143 "Порушення порядку трансплантації органів і тканин людини" є бланкетною, оскільки передбачає порушення без конкретизації детальних умов, тоді як стаття 122 "Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження" є відсильною, оскільки посилається на інші нормативні акти.

Для правильної кваліфікації таких злочинів необхідно звертати увагу не лише на відповідні кримінальні норми, а й на положення інших актів законодавства, на які посилаються ці статті.

Отже, умисне вбивство є складним злочином, що включає кілька важливих аспектів, і кожна з цих ознак має вирішальне значення для правильного визначення кваліфікації діяння. Детальний аналіз такого злочину потребує врахування всіх факторів, у тому числі мотивів і способу його здійснення.

Крім того, для правильної кваліфікації злочинів за статтею 115 КК України важливо розрізняти два види умисного вбивства: ті, що не мають обтяжуючих обставин (ч. 1) і ті, що містять кваліфікуючі ознаки (ч. 2). Вбивство

визнається умисним і протиправним позбавленням життя людини. При цьому самогубство і замах на самогубство не є злочинами і не підпадають під дію цієї статті або інших норм Кримінального кодексу.

Однак, якщо особа позбавила життя іншого з мотивів співчуття, за його згодою або проханням, такі дії все одно кваліфікуються як умисне вбивство (зазвичай за ч. 1 ст. 115 КК), якщо немає обтяжуючих обставин, оскільки еутаназія є забороненою в Україні для всіх осіб, включаючи медичних працівників.

Для правильної кваліфікації вбивств необхідно дотримуватися принципів, вироблених кримінально-правовою доктриною

Основні характеристики умисного вбивства:

1. Протиправність – цей злочин є актом, що суперечить нормам закону (зокрема, Особливої частини Кримінального кодексу України), і відрізняється від правомірного позбавлення життя, яке може мати місце, наприклад, під час самооборони, затримання правопорушника чи виконання смертного вироку.

2. Винність – вбивство вчиняється з навмисним наміром або через необережність. Це означає, що винна особа усвідомлює небезпечний характер своїх дій, передбачає їх можливі наслідки та бажає їх настання, або допускає їх, не зважаючи на ризик. Також може бути ситуація, коли особа легковажно розраховує на уникнення наслідків.

3. Позбавлення життя іншої людини – це основна суть злочину. Важливо підкреслити, що умисне вбивство не охоплює самогубство або спроби самогубства, які, хоча й є морально засуджуваними, не є кримінально караними [1, с. 45]

Об'єкт злочину – це людське життя, яке починається з моменту фізіологічних пологів і завершується біологічною смертю, коли зупиняється серце та відбуваються незворотні зміни в клітинах мозку. Кримінальний кодекс

України охороняє життя кожної людини незалежно від її соціального статусу, національності, громадянства, віку чи здоров'я.

Об'єктивна сторона злочину включає:

Діяння – це посягання на життя іншої особи, яке може бути виражене як активними діями, так і бездіяльністю. Активні дії включають фізичний чи психологічний вплив на потерпілого. Бездіяльність може бути злочином, якщо особа мала обов'язок запобігти смерті іншої людини, але не виконала його (наприклад, батьки, які не годують немовля, або лікар, що ігнорує свої обов'язки).

Наслідки – смерть потерпілого, яка є результатом вчинених дій.

Причинний зв'язок – це зв'язок між діями винної особи і результатом у вигляді смерті потерпілого [31].

При кваліфікації вбивства, як умисного, так і вчиненого через необережність, важливо враховувати, що об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують захист людського життя. Згідно зі статтею 3 Конституції України, життя є найвищою соціальною цінністю. Стаття 27 цієї ж Конституції гарантує кожній людині невід'ємне право на життя, яке не може бути відібране свавільно [22].

Життя – це стан організму, що забезпечується безперервними процесами обміну матерією та енергією з навколишнім середовищем. Ознаки життя включають дихання, рух, здатність до мислення, харчування, виділення, розмноження і зростання. Життя людини починається з моменту фізіологічних пологів і завершується біологічною смертю, коли припиняється діяльність серця і відбувається незворотній розпад клітин мозку.

Біологічну смерть слід відрізнити від клінічної, яка характеризується зупинкою серця, але є оборотною за умови швидкого медичного втручання (звичайно, протягом 5-8 хвилин). Якщо в таких випадках не надається медична допомога, то це може бути кваліфіковано як злочин за статтею 139 КК України.

При класифікації вбивства за об'єктивними ознаками важливо враховувати наступні ключові аспекти:

Діяння – воно спрямоване на порушення функцій або анатомічної цілісності життєво важливих органів. Посягання на життя людини може бути вчинене як через активні дії, так і через бездіяльність. У більшості випадків умисне вбивство здійснюється шляхом активного впливу, що веде до порушення життєво важливих функцій організму потерпілого.

Необхідні умови для кваліфікації смерті через бездіяльність – згідно зі ст. 115 КК України, для кваліфікації вбивства через бездіяльність важливим є наявність обов'язку винної особи вжити заходів для запобігання смерті потерпілого та можливості виконати цей обов'язок. Наприклад, якщо батьки тривалий час не годують немовля з метою його вбивства, або медичний працівник, знаючи про потребу в лікуванні, свідомо ігнорує свої обов'язки, результатом цього можуть бути летальні наслідки [6].

Наслідки – смерть потерпілого. Визначення смерті мозку здійснюється відповідно до встановлених МОЗ України стандартів, які визначають процедури та критерії для діагностики.

Згідно із законодавством, активне підтримання життя припиняється, коли медичне обстеження вказує на незворотну смерть людини. Вона констатується з моменту фіксації смерті мозку, що є незворотнім і повним припиненням усіх функцій мозку, навіть якщо серце ще б'ється та забезпечується штучна вентиляція.

Клінічна смерть, на відміну від біологічної, характеризується тим, що організм може бути відновлений при своєчасному медичному втручанні, зазвичай протягом 5-8 хвилин. Якщо медичний працівник не надає допомоги без поважних причин, це може призвести до кваліфікації його дій як злочину за ст. 139 КК України.

Якщо ж смерть сталася внаслідок умисного вбивства, час між нанесенням ушкоджень та фактичною смертю потерпілого не має значення для кваліфікації цього злочину. Він вважається завершеним з моменту настання біологічної смерті [30]

Причинно-наслідковий зв'язок – між вчиненими діями та наслідками має бути очевидний і необхідний зв'язок. Смерть потерпілого повинна бути закономірним результатом дій винної особи, а не впливом сторонніх факторів або інших осіб. Ключовим є те, що причина завжди передус наслідку у часі. При цьому важливо, що не має значення, як швидко після вчинення злочину настала смерть. Якщо ж зв'язок між дією та наслідками є, але вина відсутня, то це може бути випадкове заподіяння смерті.

Факультативні ознаки – до таких належать місце, час, методи, знаряддя і обстановка, в яких було вчинено вбивство. Ці характеристики не впливають на основну кваліфікацію злочину згідно з ч. 1 ст. 115, але можуть мати значення при кваліфікації злочину за частиною 2 цієї статті, а також для додаткової кваліфікації дій за іншими статтями КК. Вбивство може бути здійснене різними способами, зокрема пострілом із вогнепальної зброї, ударом холодною зброєю по життєво важливих органах, задушенням, утопленням, повішенням, отруєнням, застосуванням радіоактивних матеріалів, електричного струму або вибухових речовин, а також іншими методами [4, с. 258]

Заподіяння смерті може мати місце і через психологічний вплив, наприклад, коли особа, знаючи про серйозну хворобу жертви, спеціально діє таким чином, щоб викликати смерть через стрес чи переляк. Якщо вбивство вчиняється з особливою жорстокістю або в спосіб, який становить загрозу для багатьох осіб, таке діяння підпадає під кваліфікацію за пунктами 4 і 5 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу.

Крім того, кваліфікація злочинів, що посягають на життя і здоров'я особи, може залежати від специфічних обставин об'єктивної сторони злочину:

- Прості вбивства (частина 1 статті 115) – здійснюються без наявності обтяжуючих або пом'якшуючих обставин.
- Кваліфіковані вбивства (частина 2 статті 115) – здійснюються за наявності обтяжуючих обставин, які підвищують тяжкість злочину.
- Привілейовані вбивства (статті 116-118) – вчиняються за пом'якшуючих обставин, що можуть зменшити міру покарання.

2.2. Суб'єктивні ознаки

Суб'єкт злочину є одним із ключових елементів складу правопорушення, що визначається кримінальним законодавством. Відповідно до частини 1 статті 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична особа, яка має здатність усвідомлювати свої вчинки та нести за них кримінальну відповідальність, а також досягла віку, з якого може настати така відповідальність.

Згідно зі статтею 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, які до вчинення злочину досягли шістнадцятирічного віку. Однак, частина 2 цієї ж статті вказує, що особи віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за певні злочини, зокрема за умисне вбивство, яке передбачено статтями 115–117 КК України.

Особливістю є те, що особи цієї вікової категорії не несуть відповідальності за злочини, за які передбачена відповідальність із 16 років, навіть якщо вони брали участь у них як співучасники. Водночас кримінальна відповідальність може настати тільки в разі, коли їхні дії містять елементи умисного вбивства, яке підпадає під вікову межу 14 років [22].

Закон не обмежує максимальний вік для кримінальної відповідальності, отже, особа, яка вчинила умисне вбивство в похилому віці, може бути визнана

суб'єктом цього злочину, хоча вік може бути врахований судом як пом'якшувальна обставина.

Необхідною ознакою суб'єкта умисного вбивства є осудність. Відповідно до частини 1 статті 19 КК України, осудною визнається особа, яка здатна усвідомлювати свої вчинки і контролювати їх. Осудність зазвичай презюмується, оскільки більшість людей здатні діяти осудно, і питання осудності виникають лише в разі сумнівів щодо психічного стану особи, яка вчинила злочин.

Щодо суб'єктивної сторони злочинів цього типу, вони поділяються на умисні (статті 115-118 КК) та необережні (ст. 119 КК). Ознаки суб'єктивної сторони можуть відігравати важливу роль у відмежуванні умисного вбивства від інших злочинів, таких як кваліфіковане вбивство або заподіяння смерті через необережність. Наприклад, важливо розмежовувати умисне вбивство через ревнощі від вбивства з хуліганських мотивів, а також різницю між умисним вбивством і випадковим заподіянням смерті чи тяжкого тілесного ушкодження.

Умисне вбивство може бути вчинене як з прямим умислом, так і з непрямым. У випадку прямого умислу особа повністю усвідомлює небезпечний характер своїх вчинків, передбачає, що їх наслідком стане смерть іншої людини, і має чітке бажання досягти цієї мети. Натомість при непрямому умислі винний не має бажання спричинити смерть, але усвідомлює можливість такого результату і свідомо допускає його.

Для кваліфікації умисного вбивства важливо враховувати всі обставини вчиненого діяння, включаючи спосіб вчинення злочину, знаряддя, кількість і характер поранень, поведінку винного та потерпілого перед самим злочином [2, с. 175]

У випадку вбивства через необережність, суб'єктивна сторона визначається через злочинну самовпевненість або недбалість.

Характерна ознака злочинної самовпевненості полягає в тому, що особа передбачає можливість смерті іншої людини через свої дії, але легковажно розраховує на те, що певні обставини відвернуть наслідки.

Це є більш небезпечним, ніж злочинна недбалість, де особа не передбачає можливість смерті, хоча повинна була і могла її передбачити, якби діяла більш обачливо.

Злочинна недбалість передбачає, що особа не усвідомлює загрози смерті, але повинна була передбачити можливість настання смерті, якби діяла уважніше. Водночас, випадкове спричинення смерті, коли особа не передбачала загрози для життя, не містить складу злочину і не тягне за собою кримінальну відповідальність.

Однак іноді випадкове заподіяння смерті може бути пов'язано з обставинами, які виключають злочинність діяння, наприклад, необхідною обороною.

2.3. Кваліфікуючі ознаки

Умисне вбивство, яке скоєне за обтяжуючих обставин (кваліфіковане вбивство), згідно з частиною 2 статті 115 КК України, має місце, коли у діях злочинця присутні хоча б одна з кваліфікуючих ознак, зазначених у пунктах 1-14 частини 2 цієї статті. Якщо вчинене вбивство супроводжується кількома такими ознаками, кожна з них повинна бути оцінена окремо відповідно до конкретного пункту частини 2 статті 115 КК [15].

Умисне вбивство двох чи більше осіб вважається таким, коли всі жертви були вбиті внаслідок єдиного умислу винного. Важливо, що для такої кваліфікації не має значення, якими саме мотивами керувався злочинець, і чи були вони однаковими для кожної з жертв. Якщо мотиви підпадають під

кваліфікуючі ознаки, то дії вбивці також кваліфікуються за відповідними пунктами цієї статті. Розрив часу між вбивствами не впливає на кваліфікацію злочину за пунктом 1 частини 2 статті 115 [33, с. 158].

Умисне вбивство малолітньої дитини або вагітної жінки - це випадок, коли злочинець свідомо позбавляє життя особу, яка не досягла 14 років, або жінку, про вагітність якої винний достовірно знав або міг усвідомлювати. Кваліфікація за цією ознакою має місце лише тоді, коли винний мав точне уявлення про вік потерпілого або стан її вагітності [6].

Умисне вбивство заручника або викраденої особи виникає, коли потерпілий є або заручником, тобто особою, яку захопили з метою впливу на її родичів чи організації, або викраденою людиною, яку протиправно перемістили та обмежили її свободу. Винний повинен усвідомлювати, що особа є або заручником, або викраденою, і лише за цих обставин має місце кваліфікація цього злочину.

Умисне вбивство, скоєне з особливою жорстокістю, відбувається, коли винний умисно завдає потерпілому фізичних, моральних чи психічних страждань, використовуючи особливо жорстокі методи, такі як тортури, вогонь, отрути чи інші болісні методи. Таке вбивство може також передбачати знущання над тілом після смерті або вчинення злочину в присутності близьких осіб, що додатково завдає їм емоційних страждань [28].

Умисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб має місце, якщо винний застосовує методи, які не тільки загрожують життю жертви, але й можуть спричинити небезпеку для інших людей. Якщо при цьому гине інша особа або заподіюється шкода здоров'ю інших осіб, кваліфікація злочину здійснюється за пунктами 1 і 5 частини 2 статті 115, а також відповідними статтями, що передбачають відповідальність за шкоду здоров'ю.

Умисне вбивство з корисливих мотивів передбачає, що злочинець вбиває з метою здобуття матеріальних благ для себе або інших осіб, наприклад,

грошових коштів, майна, спадщини чи для звільнення від боргів чи зобов'язань. Це також охоплює випадки, коли мотиви для вбивства полягають у бажанні використати органи чи тканини людини, наприклад, для трансплантації або незаконної торгівлі.

7. Умисне вбивство з хуліганських мотивів має місце, коли особа позбавляє життя іншого внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтуванням моральними та соціальними нормами. Таке вбивство може статися без жодної реальної причини, часто з використанням незначного приводу. Якщо при цьому винний вчинив інші хуліганські дії, кваліфікація відбудеться за пунктом 7 частини 2 статті 115 КК України та відповідною статтею 296 КК України. Важливо, що умисне вбивство, здійснене під час сварки чи бійки, ініційованої потерпілим, або з мотивів ревнощів чи помсти, не вважається вбивством з хуліганських мотивів, навіть якщо порушено громадський порядок.

Ці обтяжуючі обставини значно підвищують тяжкість злочину, що позначається на кваліфікації та визначенні покарання, оскільки враховуються як внутрішні, так і зовнішні чинники, що характеризують поведінку злочинця.

Умисне вбивство особи чи її близького родича, яке пов'язане з виконанням потерпілим його службових або громадських обов'язків, є злочином, що скоюється з метою перешкодити чи припинити законну діяльність потерпілого, яка стосується виконання його обов'язків, або змінити характер цієї діяльності. Також такий злочин може бути вчинений із мотивів помсти за виконану роботу, без врахування того, скільки часу минуло з моменту виконання обов'язків до скоєння вбивства. Виконання службового обов'язку передбачає діяльність, яка входить до кола повноважень особи, тоді як громадський обов'язок включає виконання певних функцій на користь суспільства або окремих осіб, таких як припинення правопорушення або інформування органів влади про злочин чи його підготовку. Близькими родичами, згідно з пунктом 8 частини 2 статті 115 КК України, є батьки,

подружжя, діти, рідні брати та сестри, а також дідусі, бабусі та внуки (ст. 32 КПК України) [22].

Умисне вбивство, скоєне з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, підлягає кваліфікації за відповідною статтею Кримінального кодексу України, навіть якщо винний не брав участі в злочині, який намагається приховати. Якщо ж вбивство вчинено з метою приховати злочин, який був скоєний самим винуватцем, його дії додатково оцінюються за статтею, що регулює відповідальність за приховуваний злочин, а також за пунктом 9 частини 2 статті 115 КК України. В разі, якщо вбивство сталося з метою приховати злочин іншої особи, не потрібно кваліфікувати його за статтею 396 КК України. Якщо вбивство було частиною заздалегідь спланованого злочинного задуму, то відповідальність настає як за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, так і за пособництво в скоєному злочині.

У випадках, коли умисне вбивство скоєно в результаті зґвалтування або іншого сексуального насильства, воно має місце під час або безпосередньо після здійснення цих злочинів. Такі дії можуть бути кваліфіковані за частинами 4 статті 152 або 3 статті 153 КК України, а також іншими відповідними статтями цього кодексу. Якщо вбивство вчинено з метою задоволення статевої пристрасти до трупа, воно також підпадає під кваліфікацію за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України. У разі, коли вбивство сталося через деякий час після зґвалтування або сексуального насильства з метою приховати злочин, кваліфікація буде здійснюватися за сукупністю злочинів: статтею 152 або 153 КК України та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України [5].

Умисне вбивство, яке скоєне на замовлення, передбачає, що вбивство вчиняється однією особою (виконавцем) відповідно до вказівок іншої особи (замовника). Таке замовлення може бути виражене через наказ, розпорядження або угоду, за якою виконавець зобов'язується вбити потерпілого, а замовник —

виконати певні дії на користь виконавця або, навпаки, утриматися від якихось дій.

У випадку умисного вбивства, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, йдеться про ситуацію, коли кілька осіб (не менше двох) заздалегідь домовляються про спільне виконання цього злочину [32].

Якщо умисне вбивство вчиняє особа, яка раніше вже скоювала подібний злочин (за винятком випадків, що охоплюються статтями 116-118 Кримінального кодексу України), вона підлягає кримінальній відповідальності, незалежно від того, чи була вона раніше засуджена, чи вчинила вже завершений злочин, чи перебувала на стадії підготовки або замаху.

Умисне вбивство, яке вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної ненависті, має місце тоді, коли вбивця здійснює вбивство з метою висловити своє презирство або зневагу до потерпілого через його належність до певної раси, національності чи релігійної групи. Це проявляється в образливому, нетерпимому ставленні, яке приводить до скоєння злочину.

ВИСНОВКИ

Мета даної роботи полягала у здійсненні детального кримінально-правовий аналізу умисного вбивства в контексті теорії кримінального права та відповідно до чинних норм законодавства України.

Виконавши поставлені перед собою завдання, здійснивши аналіз наукової практики можна дійти наступних висновків:

У різних країнах світу покарання за умисне вбивство варіюється в залежності від національних законодавств. В Україні за це злочин передбачено позбавлення волі на строк від 7 до 15 років, в той час як у більшості європейських країн терміни покарання є довшими, з можливістю довічного ув'язнення, особливо за обтяжуючі обставини.

У деяких країнах, як-от Японія та Зімбабве, існує можливість призначення смертної кари за умисне вбивство, хоча у разі пом'якшувальних обставин покарання може бути змінено на довічне ув'язнення.

Крім того, міжнародне право регулює питання воєнних злочинів, до яких відносяться серйозні порушення Женевських конвенцій та звичаєвих норм війни, включаючи умисне вбивство цивільних осіб під час збройних конфліктів. Україна, як і інші держави, зобов'язана забезпечити кримінальну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи покарання за воєнні злочини відповідно до норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Умисне вбивство, відповідно до Кримінального кодексу України, є тяжким злочином, який передбачає позбавлення життя іншої особи і карається позбавленням волі на термін від семи до п'ятнадцяти років.

Для правильної кваліфікації цього злочину необхідно враховувати різні аспекти, такі як мотиви, спосіб і обставини вчинення злочину, а також можливі обтяжуючі чи пом'якшувальні фактори. Важливо розрізняти прості вбивства

(без обтяжуючих обставин), кваліфіковані (за наявності обтяжуючих обставин) і привілейовані вбивства (при пом'якшувальних обставинах), що визначають тяжкість покарання. Водночас, ключовими для кваліфікації є принципи, що охороняють право на життя, яке є найвищою соціальною цінністю відповідно до Конституції України.

Суб'єктом злочину є фізична особа, яка здатна усвідомлювати свої дії та нести кримінальну відповідальність, досягнувши відповідного віку. Відповідно до Кримінального кодексу України, особи, які вчинили умисне вбивство, можуть бути притягнуті до відповідальності з 14 років за певні злочини, але не за всі, а лише за ті, що підпадають під цей віковий поріг.

Ключовою ознакою суб'єкта є осудність, що передбачає здатність усвідомлювати свої вчинки та контролювати їх. Злочини, пов'язані з посяганням на життя, можуть мати як умисну, так і необережну суб'єктивну сторону, що впливає на кваліфікацію злочину.

Умисне вбивство поділяється на прямий та непрямий умисел, а необережне вбивство визначається через злочинну самовпевненість або недбалість. Важливою є також оцінка всіх обставин, зокрема мотивів, способу та наслідків дій винного, що визначають кваліфікацію злочину.

Умисне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, кваліфікується за частиною 2 статті 115 КК України, коли у діях злочинця присутні однією або кількома з кваліфікуючих ознак, що значно підвищують тяжкість злочину.

До таких обставин належать вбивство кількох осіб, малолітніх чи вагітних жінок, заручників, а також вбивства, скоєні з особливою жорстокістю або небезпечні для життя багатьох осіб.

Інші кваліфікуючі ознаки включають вбивство з корисливих чи хуліганських мотивів, на замовлення, вчинене під час виконання службових чи громадських обов'язків, або вбивство, скоєне для приховування іншого злочину.

Крім того, вбивства, пов'язані із сексуальним насильством або з мотивами нетерпимості, також підпадають під цю категорію.

Всі ці обставини суттєво впливають на кваліфікацію злочину та покарання, адже вони відображають серйозність злочинної поведінки та внутрішні, моральні фактори, які обтяжують відповідальність винного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Кримінологія: Курс лекцій, 2022. 295 с.
2. Арцебарська О.О., Дмитрович Л.В. Умисне вбивство. The 7th International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects" (April 3–5, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 378 p. С. 355.
3. Берило О. Кримінальне законодавство зарубіжних країн про відповідальність за вчинення злочинів, 2019. № 8. С. 181–182.
4. Бобонич Є.Ф. Деякі питання кваліфікації умисного вбивства за наявності кваліфікуючих обставин (частина 2 статті 115 КК України). Порівняльно-аналітичне право. С. 315.
5. Борисенко І., В'юник М. Кваліфіковані види умисного вбивства: статистичний аналіз та особливості кваліфікації. Наукові перспективи (Naukovi perspektivi), 2023. № 11 (41).
6. Гаджієва-Бабич М.Ф. Кримінально-правова охорона життя новонародженої дитини, 2020.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями станом на 3 вересня 2019 року). Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30.
8. Корогод С. Закордонний досвід окремих країн щодо правового регулювання відповідальності за умисне вбивство, 2022.
9. Кравчук О.О., Михайленко Д.Г. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання, 2022.
10. Кривонос М.В., Каверіна Т.П. Умисне вбивство як наслідок порушення законів та звичаїв війни у контексті жорстокого поводження з військовополоненими. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2024. Т. 3. № 83. С. 233–240.
11. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки.

12.Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 9 липня 1999 року № 275-З. Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, 1999. № 24. Ст. 420.

13.Кримінальний кодекс Республіки Болгарія від 15 березня 1968 року. Бюллетень государства публікації № 26/02.04.1968.

14.Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року № 985-XV. Monitorul Oficial, 2009. № 72-74.

15.Кримінальний Кодекс України: Кодекс [Електронний ресурс]. Верховна Рада України, 2001. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

16.Кримінальний кодекс Французької Республіки / [укладач В.С. Станіч; під ред. В.Л. Менчинського; пер. на укр. К.І. Мазуренко]. К. : ОВК, 2017. 348 с.

17.Кримінальний кодекс Канади (An Act respecting the Criminal Law, R.S.C. 1985). URL: <https://qweri.lexum.com/w/calegis/rsc-1985>

18.Кримінальний кодекс Данії від 15.04.1930 р. станом на 28.02.2024 р. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2013/1028>.

19.Кримінальний кодекс Швеції від 21.12.1962 р. станом на 28.02.2024. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/

20.Кримінальний кодекс Японії: Закон № 45 від 24 квітня 1907 р. в ред. Закону № 91 від 12 травня 1995 р.

21.Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В.Л. Менчинського; переклад на українську мову В.С. Станіч. К. : ОВК, 201.

22.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Офіційний вісник України, 2012. № 37. Ст. 1370.

23.Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина / [наук. ред. і вступна стаття Д.А. Шестакова; передмова Г.Г. Ешека; пер. з німецької Н.С. Рачкової]. СПб. : Юридичний центр Прес, 2003. 524 с.

24.Кримінальний кодекс Естонії від 06 червня 2001 р. (оригінальна назва Пенітенціарний кодекс Естонії). URL: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/

25.Кримінальний кодекс (Закон № 39/1889 від 19.12.1889 р., із змінами, внесеними Законом № 217 від 06.04.2018 р.), Фінляндія.

26.Кримінальний кодекс В'єтнаму. URL: <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Trach-nhiem-hinh-su/Bo-luat-hinh-su-2015-296661.aspx>

27.Пересада О.М. Відмежування умисного вбивства від самогубства та нещасного випадку: теоретико-методологічні підходи, 2021.

28.Плисюк Н.М. Кваліфікуючі ознаки окремих умисних вбивств за умов обтяжувальних обставин за кримінальним законодавством України, 2024.

29.Плисюк Н.М. Щодо видів вбивств за законодавством зарубіжних держав. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В.П. Колгана): збірник тез, 2022. С. 31.

30.Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених: Наказ, інструкція від 29.03.2006 № 179 / МОЗ України. Офіційний вісник України, 2006. № 15. Стор. 351. Стаття 1150.

31.Сергієнко Н.О. Об'єкти злочину, передбаченого ст. 115 КК України, 2019.

32.Харь І.О. Суб'єкт кримінального правопорушення – умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України). Editorial Board, 2021. С. 209.

33.Черепій П.П. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство з особливою жорстокістю за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 257 с.

34. Цимбалюк М.М. Порівняльне правознавство: поступ у майбутнє. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. наукових пр. / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Криценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 20–24.